

5.SINIF 1. DÖNEM 3. ÜNİTE SOSYAL BİLGİLER DERS NOTLARI

3. ÖĞRENME ALANI: İNSANLAR, YERLER ve ÇEVRELER

YERYÜZÜ ŞEKİLLERİ (3.öğrenme alanı-1.kazanım)

Harita: Yeryüzünün tamamını veya bir kısmının belli oranda küçültülerek bir düzlem üzerine aktarılmasıdır.

Harita İşaretleri (Lejant): Haritalarda kullanılan özel işaretlerin ne anlama geldiğini gösteren bu bölüme lejant denir.


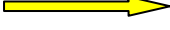


Fiziki Harita: Herhangi bir yerin dağlarını, ovalarını, platolarını, akarsularını gösteren haritalardır.


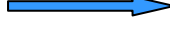

Ölçek: Haritalardaki küçültme oranına denir. Gerçek uzunlukları haritaya aktaramayacağımız için belli oranda küçültme yapılır.

Fiziki Haritada Renkler:

Fiziki haritada yükseltiler renkle gösterilir. Yükseltiler yeşilden kahverengiye doğru gösterilir.

Derinlikler mavi ve mavinin tonları ile gösterilir.

0- 500 metre		yeşil ve tonları
500- 1000 metre		sarı ve tonları
1000-1500 metre		turuncu ve tonları
1500-4500 metre		kahverengi ve tonları ile gösterilir.

0- 200 metre		açık mavi (derinlikler)
200- 500 metre		mavi
500 metre üstü		koyu mavi ile gösterilir.



Yüzey Şekilleri İle İlgili Kavramlar:

Dağ: Çevresine göre yüksekte kalan, tabandan zirveye doğru yamaçları eğimli yeryüzü şekillerine dağ denir.

Akarsu: Yeryüzünde belirli bir eğim boyunca sürekli veya zaman zaman akan sulara denir.

Körfez: Denizin, karanın içine doğru sokulduğu büyük girintilere körfez denir.

Yarımada: Üç tarafı sularla çevrili, bir tarafı karayla bağlantılı yeryüzü şekline yarımada denir.

Burun: Kara parçalarının denizin içine doğru uzanmış bölümleridir.

Boğaz: İki denizi birbirine bağlayan dar su geçitleridir. İstanbul ve Çanakkale Boğazları

Doruk: Dağların en yüksek yerlerine doruk denir.

Plato (Yayla): Akarsular tarafından yarılmış yüksek ve geniş düzlüklere plato (yayla) denir.

Vadi: Akarsuların yataklarını derinleştirerek oluşturduğu "U" veya "V" şeklindeki uzun oluklara vadi denir.

Ova: Çevresine göre alçakta olan geniş düzlüklere ova denir.

Deniz: Okyanusların karaların içlerine doğru girmiş kollarına deniz denir.

Göl: Karalar üzerindeki dört tarafı kapalı çukurlardaki su birikintilerine göl denir.

Ada: Dört tarafı sularla çevrili kara parçasına ada denir.

Not: Karadeniz ve Akdeniz Bölgesi'nde dağlar kıyıya paralel; Ege Bölgesi'nde kıyıya dik uzanır.

Yükseltisi en az olan bölge Marmara; En fazla olan bölge Doğu Anadolu'dur.

İKLİMİN İNSAN FAALİYETLERİNE ETKİSİ (3.öğrenme alanı-2.kazanım)

İklim ve Türkiye'nin İklim Özellikleri

İklim : İklim bir yerde uzun yıllar boyunca gözlenen hava olaylarına iklim denir.

Klimatoloji (İklim bilimi): Yeryüzünde görülen iklim tiplerini, iklimlerin özelliklerini ve insan yaşamına etkilerini inceleyen bilim dalına klimatoloji (iklim bilimi) adı verilir.

Hava durumu: Belli bir yerdeki kısa süre içinde yaşanan hava olaylarıdır.

BİLGİ NOTU: İklim ve hava durumu ile ilgili bilgi veren kuruluş Meteoroloji Genel Müdürlüğüdür.(MGM)

Ülkemizde **yükselti**, **denize yakınlık**, **rüzgarlar** gibi etkenler farklı iklim tiplerinin oluşmasında etkili olmuştur.

Türkiye'deki İklim Tipleri ve Özellikleri

İklim Adı	Özellikleri	Görüldüğü Bölgeler	Ev Tipleri
Karadeniz İklimi	<ul style="list-style-type: none">--- Yaz mevsimi sıcak olmaz, kışlar ılık geçer.--- Her mevsim yağışlıdır.--- En fazla yağış sonbaharda görülür.--- Çay, fındık, mısır ve kivi gibi ürünler yetiştirilir.--- Bitki örtüsü ormandır.	Karadeniz ve Marmara'nın kuzey kıyıları	Evler ahşap (ağaç)'tan yapılır. Bitki örtüsünün orman olması ev tipini belirlemiştir.
Akdeniz İklimi	<ul style="list-style-type: none">--- Yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağmur yağışlıdır.--- Don olayı görülmez.--- Seracılık faaliyetleri yapılır.--- Pamuk, yer fıstığı, mısır ve zeytin yetiştirilir.--- Bitki örtüsü makidir (kısa bodur bitki).--- Turuncgillerin üretimi için elverişlidir.--- Yaz mevsiminin uzun sürmesi yaz turizminin gelişimini sağlamıştır.	Akdeniz Bölgesi, Ege Bölgesi, Marmara Denizi ve çevresi	Evler taştan yapılır. Kışın havalar ılık olduğundan ısınma önemli bir problem değildir. Yazın ise taş evlerin içi serin olur.
Karasal İklim	<ul style="list-style-type: none">--- Yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve kar yağışlıdır.--- Don olayı çok görülür.--- En fazla yağış ilkbahardadır.--- Buğday, arpa, çavdar, yulaf, mercimek, nohut, şeker pancarı, elma, armut, haşhaş yetiştirilir.--- Bitki örtüsü bozkırdır	İç Anadolu Doğu Anadolu Güneydoğu Anadolu	Evler kerpiçten yapılır. Bu malzemeler hava sıcakken evin serin, soğukken sıcak olmasını sağlar.



Türkiye İklim Haritası

İklimin İnsan Yaşantısına Etkileri:

1- **Yerleşme:** İnsanlar soğuk ya da aşırı sıcak yerlere yerleşmez. Verimli araziler, sanayi faaliyetleri, su kaynakları ve yeraltı kaynaklarının bol olduğu yerlerde yerleşme sıktır.

2- **Ekonomik Faaliyetler:** Yaz sıcaklığının ve güneşlenme süresinin fazla olması nedeniyle Akdeniz'de Turizm gelişmiştir.

3- **Tarım Ürünleri ve Faaliyetler:** Akdeniz Bölgesi'nde seracılık yapılırken Karadeniz Bölgesi'nde çay yetiştirilir.

4- **Mesken (ev) Biçimleri:** Akdeniz Bölgesi'nde taştan; İç Anadolu'da kerpiçten; Karadeniz Bölgesi'nde ahşaptan evler yapılır.

5- **Giyim Şekilleri:** Akdeniz'de kısa kollu açık renkli elbiseler giyilirken Doğu Anadolu'da uzun ve kalın giyecekler tercih edilir.

İnsanlar doğal çevreyi kullanarak ekonomik faaliyetler yapar, doğadan daha fazla faydalanmak ve ihtiyaçlarını karşılamak üzere doğayı değiştirirler. **Köprü, yol, tarla, viyadük, bina, tünel ve baraj yapımı** bu duruma örnektir.

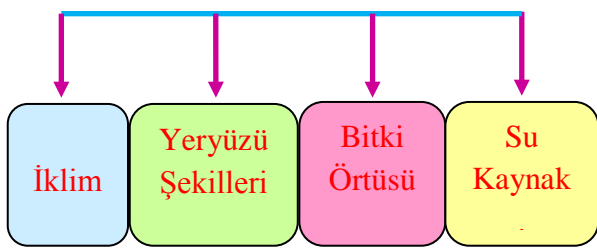
NÜFUS ve YERLEŞME (3.öğrenme alanı-3.kazanım)

Nüfus: Sınırları belli bir alan içinde yaşayan insan sayısına **nüfus** denir.

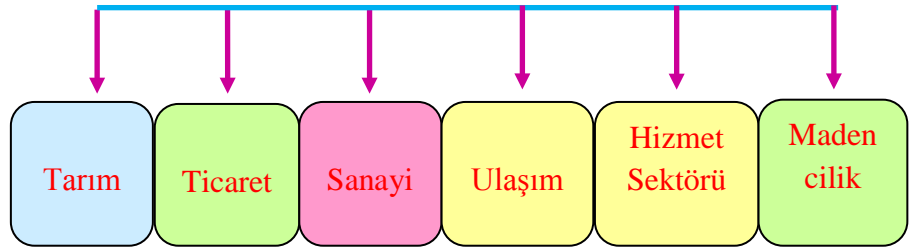
Bir yerde yaşayan insan sayısı, o yerin nüfusunu belirler. Dünyada olduğu gibi ülkemizde de nüfus dağılımı eşit değildir.

Nüfusun Dağılımını Etkileyen Özellikler

Doğal Özellikler



Beşeri Özellikler



Doğal Özellikler:

İklim: Akdeniz ve Karadeniz iklimleri, ılıman iklim olarak adlandırılmaktadır. İlıman iklim, insanların yaşamlarını ve ekonomik faaliyetlerini olumlu olarak etkilemektedir. Bundan dolayı ülkemizde iklimin ılıman olduğu kıyı kesimlerde nüfus fazla, iç kesimlerde nüfus daha azdır. Örnek; İstanbul, İzmir, Antalya gibi.

Yeryüzü Şekilleri: Ova ve plato gibi düz alanlar tarım, sanayi ve ulaşım gibi ekonomik faaliyetleri yapmak için daha uygundur. Örneğin; düz bir alana sahip olan Adana, Konya ve Bursa gibi illerimizin nüfusu fazladır. Bu illerimizde hem tarım hem de sanayi gelişmiştir. Bu illerdeki yeryüzü şekilleri ulaşımı olumsuz etkilemez. Buna karşın dağlık ve engebeli alanlar insanların ekonomik faaliyetleri yapmasını zorlaştırır. Bu nedenle dağlık ve engebeli arazi üzerine kurulmuş yerleşim birimlerinde nüfus daha azdır. Örneğin; yeryüzü şekillerinin engebeli olduğu Muş ve Artvin gibi illerimizin nüfusu azdır.

Bitki Örtüsü: Ormanların gür olduğu yerlerde yerleşme az görülür. Örneğin Trabzon, Rize.

Su Kaynakları: Geçmiş zamanlardan günümüze su kaynaklarının çevresi insanlar tarafından yerleşim alanı olarak tercih edilmiştir. Su kaynaklarının yeterli olduğu yerlerde tarım ürünleri daha kolay yetiştirilir. Seyhan ve Ceyhan Nehirleri kıyısında kurulan Adana; Sakarya Nehri kıyısında kurulan Sakarya, nüfusu fazla olan illerimizdendir.

Beşeri Özellikler:

Tarım: İklimin ılıman, yeryüzü şekillerinin düz, su kaynaklarının yeterli olduğu yerlerde tarım daha fazla gelişmiştir. Özellikle ülkemizdeki verimli ovalar tarımın rahatlıkla yapıldığı alanlardır. Bu tarım alanlarının çevresinde nüfus daha fazladır. Örneğin Çukurova, Bafra, Çarşamba, Gediz, Büyük Menderes Ovaları ve çevresi nüfusun fazla olduğu önemli yerleşim alanlarıdır.

Ticaret: Sanayinin geliştiği yerlerde ticaret imkânı da fazladır. Ticari faaliyetler bankacılık, eğitim, sağlık gibi hizmet sektörü kollarını ön plana çıkarır. Ticaretin gelişmiş olduğu yerler insanlar tarafından daha çok tercih edilmektedir. Örneğin, Adana, Kocaeli ve Kayseri gibi şehirlerin nüfusu fazladır. Ticaretin gelişmediği Bayburt, Çankırı, Gümüşhane gibi şehirlerde nüfus azdır.

Sanayi: Sanayi tesisleri genellikle ulaşımın kolay olduğu, ham madde temininin zor olmadığı yerlere kurulur. Bir yerde iklim ve yeryüzü şekillerinin uygun olması sanayi faaliyetlerinin yapılmasını kolaylaştırır. Sanayi tesislerinin olduğu yerlerde genellikle iş imkânı daha fazladır. Bu nedenle insanlar sanayi tesislerinin olduğu yerlere göç etmekte ve buralara yerleşmektedir. Bundan dolayı bu yerlerin nüfusu zaman içinde daha da artmaktadır. Örneğin; sanayi tesislerinin fazla olduğu İstanbul, İzmir, Ankara, Bursa, Kayseri ve Malatya gibi şehirlerin nüfusu fazladır. Sanayinin gelişmediği Tunceli, Ağrı ve Hakkâri gibi şehirlerde iş imkânları kısıtlı olduğu için nüfus daha azdır.

Ulaşım: Ulaşım birçok beşerî faaliyeti doğrudan etkilemektedir. Özellikle sanayi ve ticaret, ulaşım ağının gelişmiş olmasıyla doğru orantılıdır. Yeryüzü şekillerinin düz ve sade olduğu İstanbul, Bursa, Gaziantep, İzmir ve Adana'da ulaşım daha rahat sağlandığı için nüfus fazladır. Yeryüzü şekillerinin dağlık ve engebeli olduğu Hakkari, Kastamonu, Sinop ve Gümüşhane çevresinde ulaşım imkânları kısıtlı olduğundan nüfus azdır.

Hizmet Sektörü: Hizmet sektörünün geliştiği yerlerde eğitim ve sağlık kurumları ile turistik tesisler daha fazla olduğundan iş imkânları da fazladır. Ülkemizde eğitim ve sağlık kurumlarının yoğun olarak bulunduğu İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Eskişehir ve Adana gibi illerimizin nüfusu her geçen yıl artmaktadır. Ülkemizde yaz turizminin yoğun olduğu Antalya, Muğla, Aydın, İzmir gibi şehirlerin nüfusu fazladır. Kış turizminin yaygın olduğu Uludağ, Palandöken, Kartalkaya, Erciyes gibi kayak merkezi alanlarının çevresinde, kış mevsiminde insan sayısı artmaktadır.

Madencilik: Madencilik faaliyetlerinin yapıldığı yerlerde nüfus daha fazladır. Petrolün çıkarıldığı Batman, taş kömürünün çıkarıldığı Zonguldak, linyit kömürünün çıkarıldığı Soma (Manisa) ve Elbistan (Kahramanmaraş), demir madeninin çıkarıldığı Divriği (Sivas) ve Hekimhan (Malatya) ülkemizde madencilik geliştiği yerlerdendir.

AFETLER ve ÇEVRE SORUNLARI (3.öğrenme alanı-4.kazanım)

Doğal Afet: Doğada meydana gelen ve yıkımlara sebep olan hızlı değişimlere afet denir.

Doğal Afet Çeşitleri:

1- Deprem: Yer kabuğundaki aniden oluşan sarsıntı ve titreşimlere deprem denir. Deprem ülkemizde **en fazla can ve mal kaybına neden olan doğal afettir.**

Depremde en riskli bölgeler: Marmara, Doğu Anadolu ve Ege Bölgeleridir.

En az riskli bölgeler: Konya, Aksaray, Karaman

Deprem Zararını Azaltmak İçin Yapılacaklar:

- 1- Binalar fay hatları ve yumuşak zeminlere yapılmamalıdır.
- 2- Bina yapımında kaliteli malzeme kullanılmalıdır.
- 3- Deprem konusunda insanlar bilinçlendirilmelidir.
- 4- Evimizdeki eşyalar sabitlenmelidir.
- 5- Deprem bölgesinde çok katlı binalar yapılmamalıdır.

2- Sel: Yağışlar sonrasında ortaya çıkan büyük su baskınlarına sel denir. **Sel en çok** yağışın bol olduğu **Karadeniz**, ve şehirleşmenin olduğu **Marmara Bölgelerinde görülür.**

3- Heyelan (toprak kayması): Taş, toprak ve kayaların eğimli arazilerde kayarak yer değiştirmesine heyelan denir. **Heyelan en çok Karadeniz Bölgesi'nde görülür.**

4- Çığ: Dağ'ın yüksek yerindeki büyük kar kütlelerinin koparak yuvarlanmasına çığ denir. **Çığ en çok Doğu Anadolu Bölgesi'nde görülür.**

5- Erozyon (toprak aşınması): Su ve rüzgarın etkisiyle toprağın aşınması ve taşınmasına erozyon denir. Ülkemizde **erozyon** yoğun olarak **İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'da** görülmektedir.

Erozyonu Önlemek İçin Yapılacaklar:

- 1- Ağaçlandırma çalışmaları yapılmalı.
- 2- Eğimli arazilerde teraslandırma (seki) yapılmalı.
- 3- Tarlalar eğim doğrultusunda sürülmemeli.
- 4- Halkı eğitmeli ve bilinçlendirilmeli.

6- Yangın: Doğal ya da beşeri nedenlerden dolayı ormanların veya binaların yansımına yangın denir. **Yangın en fazla Akdeniz ve Ege bölgelerinde görülür.**

Doğal Ortam Ve Afetler:

Çevre Kirliliği: Canlıların sağlığını etkileyen, çevredeki maddelere zarar veren, niteliklerini bozan, yabancı maddelerin hava, su ve toprağa karışmasına çevre kirliliği denir.

Toprak Hava Ve Su Kirliliğinin Nedenleri:

1- Plastikler 2- Fabrika ve evlerden çıkan zehirli gazlar 3- Araba egzozlarından çıkan zehirli gazlar 4- Petrol atıkları 5- Kanalizasyon atıkları 6- Doğal afetler 7- Gübre ve zirai ilaçlar

Çevre Kirliliğini Önlemek İçin Yapılması Gerekenler:

- 1- Çöpleri çöp kutusuna atmamız.
- 2- Ağaçlar ekmeli, çiçek dikmeliyiz.
- 3- Cam, plastik, kağıt gibi atıkları ayrı ayrı torbalara koyarak geri dönüşümünü sağlamamız.
- 4- Fabrika bacalarına filtre takılmasının sağlamamız.
- 5- Toplu taşıma araçlarını tercih etmeliyiz.

Küresel Isınma: Atmosferin canlı yaşamına katkılarında biri de Güneş'ten gelen ve Dünya'dan uzaya yansıyan ışınların bir kısmını tutmaktır. Sera etkisi adı verilen bu olay Dünya'nın gündüzleri aşırı sıcak, geceleri ise aşırı soğuk olmasını önler. Sanayi tesislerinden atmosfere salınan bazı gazlar güneş ışığını tutarak sera etkisinde artışa neden olur. Bunun sonucunda Dünya'mızın ortalama sıcaklığında artış meydana gelir. Küresel ısınma, sera etkisindeki artışla birlikte Dünya atmosferinin ortalama sıcaklığının artması durumudur.

Küresel Isınmanın Etkileri:

- 1- Su kaynaklarındaki buharlaşma hızını artırır.
- 2- Canlıların içme ve kullanma suyuna ulaşmalarını önler.
- 3- Dünya'mızın ortalama sıcaklığının artmasıyla birlikte buzullar erimeye başlar.
- 4- Buzullarda yaşayan canlıların yaşamını tehdit eder ve kıyıya yakın yerleşim birimlerinin sular altında kalmasına yol açabilir.

DOĞAL AFETLERİN YAŞAMIMIZA ETKİSİ (3.öğrenme alanı-5.kazanım)

Doğal afetlerin insan üzerindeki etkileri

Ülkemizde can ve mal kayıplarına yol açan doğal afetler meydana gelir. Deprem, sel, çığ gibi afetleri engellemek mümkün olmasa da gerekli tedbirler alınarak bu afetlerin yıkıcı etkileri azaltılabilir. Bu doğal afetler toplumsal hayatta derin izler bırakır.

Afetlerden sonra milletimiz büyük bir dayanışma gösterir. Afete maruz kalmış insanların ilk önce barınma, gıda, giyim gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması gerekir. Devlet kurumları, sivil toplum kuruluşları ve halkımız elbirliğiyle yaraları sarar. **Ülkemizdeki insanlar 17 Ağustos 1999'da meydana gelen Marmara Depreminde gerekli duyarlılığı göstermiştir.**

**3. ÜNİTE DERS ANLATIM VİDEOSUNU İZLEMELİK İÇİN
AŞAĞIDAKİ LİNKE TIKLAYINIZ.**

<https://www.youtube.com/watch?v=Fd411WPGuss>